

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РЕГУШ ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 82-146.2 (Щоголев Я.)

РОМАНТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ПОЕЗІЇ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Харків – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Бердянському державному педагогічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, доцент
Новик Ольга Петрівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
доцент кафедри української літератури
та компаративістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Борзенко Олександр Іванович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, професор
кафедри історії української літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
Борисенко Катерина Григорівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
докторант кафедри української літератури,
компаративістики і соціальних комунікацій.

Захист відбудеться «22» жовтня 2013 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.07 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 2-37.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (61022, м. Харків, майдан Свободи, 4).

Автореферат розісланий «17» вересня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Кисіль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дисертації. Романтизм як ідейний рух, що виник наприкінці XVIII ст., поступово поширився в європейській літературі першої половини XIX ст. Своєрідним і цікавим явищем став романтизм в українській літературі, де основний його розвиток охоплює період 20–60 рр. XIX ст. А в творчості окремих письменників романтичні тенденції можна простежити до кінця століття.

Поезія українських поетів-романтиків XIX ст. становить важливий етап розвитку української літератури. Питання побутування романтизму в Україні досліджували Т. Бовсунівська, З. Генік-Березовська, О. Камінчук, Т. Комаринець, Є. Нахлік, Д. Тетерина, М. Ткачук, Д. Чижевський та інші вчені, які вивчали народнопоетичний компонент, особливості проблематики, жанрову різноманітність, часопросторову організацію, мовно-поетичну складову текстів романтичного напрямку.

Поезія Якова Щоголева – яскраве явище в історії української літератури XIX ст. Творчий шлях письменник розпочав у 1840-х роках, а закінчив наприкінці XIX ст. Попри тривалий проміжок часу, упродовж якого Я. Щоголів творив власний поетичний доробок, більшість творів містять романтичні тенденції, характерні для української літератури першої половини XIX ст.

Від самого початку творчість талановитого поета Я. Щоголева постійно привертала увагу дослідників, але за наявності різноманітних наукових розвідок існує низка питань, які залишаються ще не висвітленими.

Актуальність теми дисертації зумовлена відсутністю в українському літературознавстві студій, присвячених аналізу поетичного доробку Я. Щоголева в контексті романтичних тенденцій, які впливали на формування творчої манери митця.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з комплексною темою кафедри української літератури та компаративістики Бердянського державного педагогічного університету: «Динаміка жанрів і стилів української літератури: компаративний аспект».

Мета дослідження – розкрити своєрідність вияву романтичних тенденцій на різних структурних рівнях текстів Якова Щоголева.

Відповідно до мети передбачаємо розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати основні наукові розвідки, присвячені добі романтизму в українській літературі;
- осмислити й систематизувати праці літературознавців, які вивчали поетичну творчість Я. Щоголева;
- визначити та проаналізувати найбільш поширені романтичні мотиви й образи, що формували контекст, у якому відбулося літературне становлення письменника;
- розкрити провідні теми та мотиви творчості Я. Щоголева;
- проаналізувати образну систему поезії митця;
- розглянути жанрову своєрідність творчості поета;
- дослідити часопростір поезій Я. Щоголева;
- з'ясувати особливості поетичної мови творів.

Об'єктом роботи є поетичні збірки Я. Щоголева «Ворскло» та «Слобожанщина».

Предметом дослідження виступають романтичні тенденції в текстах письменника.

Методи дослідження – системний підхід до вивчення літературних явищ, типологічний, культурно-історичний, порівняльно-історичний, описовий, герменевтичний методи. Типологічний аналіз у роботі використано для порівняння романтичних мотивів та образів у творчості представників харківської романтичної школи. Застосовується порівняльний метод (порівняння творів Я. Щоголева та українських романтиків). Тексти письменників-романтиків аналізуються із залученням герменевтичного методу. Як допоміжний, у роботі використовується метод культурно-історичних аналогій.

Явища романтизму в українській літературі розглядаються з урахуванням концепцій Т. Бовсунівської, Т. Комаринця, М. Наєнка, Д. Наливайка, Є. Нахліка, Д. Чижевського та інших. Творчість Я. Щоголева була предметом дослідження І. Айзенштока, П. Волинського, М. Зерова, А. Каспрука, С. Єфремова, О. Лапко, А. Погрібного, А. Полотая, М. Сумцова, Г. Хоткевича та інших.

Загальнотеоретичну основу дослідження складають праці, де обґрунтовується стиль як філософське поняття, аналізується філософія європейського і українського романтизму (В. Ванслов, Г. В. Ф. Гегель, В. Гюго, Д. Наливайко, Д. Чижевський, Ф. В. Й. Шеллінг, А. Шлегель, Ф. Шлегель).

У роботі використано теоретичні праці українських та зарубіжних учених із питань літературного процесу ХІХ ст., наукові розвідки, присвячені проблемам поезики, жанру й стилю.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі:

- уперше проведено аналіз поетичної спадщини Я. Щоголева через дослідження тенденцій української романтичної літератури;
- зроблено комплексний огляд літературознавчих праць, у яких вивчається поетична творчість письменника;
- визначено значущі етапи рецепції творчості поета;
- уточнено теми та мотиви лірики митця;
- досліджено образну систему поезій Я. Щоголева крізь призму романтичних традицій;
- проаналізовано жанрову своєрідність творчості;
- уперше окреслено часопросторову модель світу поезії письменника;
- виділено особливості поетичної мови творів Я. Щоголева.

Практичне значення роботи. Отримані результати можуть бути використані для укладання курсів лекцій з історії української літератури ХІХ ст., а також для проведення тематичних спецкурсів.

Особистий внесок. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Результати й висновки, що містяться в дисертації, отримано автором особисто. Використання результатів інших наукових робіт оформлено у вигляді цитат із відповідними посиланнями.

Апробація результатів дослідження. Обговорення дисертації відбулося на

засіданні кафедри української літератури та компаративістики Бердянського державного педагогічного університету, а також на наукових конференціях.

Основні положення дисертації викладено в 14 доповідях на міжнародних, всеукраїнських, міжвузівських наукових конференціях, зокрема на I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філології: мовознавство, літературознавство, методика філологічних дисциплін» (23 квітня 2010 року, м. Маріуполь); XIX Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» ім. Сергія Бураго (21–25 червня 2010 року, м. Київ); Міжнародній науковій конференції «Мариністика в художній літературі» (9–10 вересня 2010 року, м. Бердянськ); XI Міжнародній конференції молодих учених (15–17 червня 2011 року, м. Київ); Міжнародній науковій конференції «Крихти буття: література і практика повсякдення» (22–23 вересня 2011 року, м. Бердянськ); Міжнародній науковій конференції «“Що водить сонце й зорні стелі”: поетика любові в художній літературі» (20–21 вересня 2012 року, м. Бердянськ); заочній Міжнародній науково-практичній конференції «История, языки и культуры славянских народов: от истоков к грядущему» (25–26 листопада 2012 року, м. Пенза); Всеукраїнській науковій конференції «Слобожанщина: літературний вимір» (11–12 лютого 2010 року, м. Луганськ); Всеукраїнській науковій конференції «Література й історія» (14–15 жовтня 2010 року, м. Запоріжжя); Всеукраїнській науковій конференції «“Харківський період” 20–30-х років XX ст. в історії української літератури: ідеї, стилі, жанри» (4–5 жовтня 2011 року, м. Харків); Всеукраїнській науковій конференції «Творчість Трохима Зіньківського в контексті української літератури 70–90-х рр. XIX ст.» (21 жовтня 2011 року, м. Бердянськ); Наукових читаннях «Класична пластика, і контур строгий, і логіки залізна течія...», присвячених 120-й річниці від дня народження Миколи Зерова (13 травня 2010 року, м. Бердянськ); «Бахтінських читаннях (присвячених 115-річчю М. Бахтіна)» (16 листопада 2010 року, м. Бердянськ); Наукових читаннях «“Несамовитий Віссаріон”: суспільна та літературно-критична діяльність В. Г. Белінського» (26 травня 2011 року, м. Бердянськ).

Публікації. Результати дослідження відображено в 11 статтях, 9 із яких опубліковано в наукових фахових виданнях, 1 в іноземному виданні.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (259 позицій). Загальний обсяг дослідження – 192 сторінки, з них – 167 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «Вступі» обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об’єкт і предмет дисертації, її мету, завдання та методи; конкретизовано зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення; наведено відомості про апробацію результатів, публікації та обсяг роботи.

Перший розділ «Феномен романтизму в українській літературі XIX ст.» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Гене́за української романтичної літератури» подається характеристика романтичного напрямку. Романтизм як світова культурна епоха, яка поєднувалася в єдине ціле спільними поглядами на навколишній світ, мисленням, системою цінностей, разом із тим, виникаючи в різних національних культурах, мав відмінні специфічні прояви. Д. Наливайко виділяє головні риси європейського романтичного напрямку: захоплення природою, людиною та суспільною історією, поетизація серця й душі, розвиток ліричних жанрів літератури, створення нових жанрів, таких як: балада, «байронічна» поема, роман у віршах тощо. Романтизм не був однорідним явищем, він мав цілу низку різноманітних течій.

Зародившись у Німеччині, романтизм пройшов чотири стадії розвитку. Своєрідним набутком в контексті європейського романтизму стали його англійський та французький різновиди, що характеризувалися низкою самобутніх рис.

Слов'янський романтизм багато в чому схожий на західноєвропейський, але, разом з тим, він мав яскраво виражений національний колорит та своєрідність. Саме з романтизмом пов'язане пробудження та розвиток самобутньої літератури, використання набутків народної творчості, зацікавлення національною історією, життям простої людини, розвиток жанрової системи.

Художні відкриття європейського романтизму суттєво збагатили світову літературу. І коли на новому етапі розвитку літератури письменники почали по-іншому вирішувати естетичні завдання, вже не можна було ігнорувати здобутки романтиків.

Важливим етапом розвитку духовного життя суспільства та історично закономірним явищем став романтизм в українській літературі. Український романтизм вніс у літературу особистісний суб'єктивний підхід, на високий щабель підняв самоцінність людської особистості, зосередив увагу на розкритті внутрішнього життя людини, виступив на захист свободи народу, високо підніс роль поета як творця нової дійсності, розширив проблематику літератури, познайомив читачів із національною історією, підняв важливі суспільно-політичні й філософські питання: одиничного й загального, життя та смерті, свободи й тиранії, взаємин народу й влади, особистості й колективу.

Романтизм як літературний напрям, що поширився в Україні на початку ХІХ ст., низкою своїх провідних рис побутував у творчості окремих письменників аж до кінця століття. Це явище в літературознавстві отримало назву романтичних тенденцій. Під поняттям «романтичні тенденції» ми розуміємо риси романтизму, які повторюються на певних етапах розвитку української літератури або у творчості якогось письменника. До таких елементів відносимо: принцип народності та самобутності (звернення до фольклору, використання народної мови), принцип історизму (відтворення сторінок національної історії), увагу до самоцінності людської особистості, розкриття її внутрішнього світу, співіснування двох світів, конфлікт між особистістю та суспільством, ідею першооснови природи.

Основною заслугою романтичного напрямку на Україні було його заглиблення в самобутність народу, звернення до історії та фольклору, привнесення набутків українського народу в літературну творчість. Із принципу самобутності випливають два нерозривно пов'язані принципи – народності та історизму. На фоні заглиблення

у таємничість народного духу виникає зацікавлення окремою людською особистістю, яка в творчості письменників-романтиків відігравала ключову роль.

Українська література в 20-х рр. XIX ст., беручи за основу провідні засади, притаманні європейському романтизму, виробила свою власну версію романтизму. Найбільшою заслугою українського романтизму було звернення до усної творчості українського народу, написання творів народною мовою, відкриття забутих сторінок рідної історії та національних традицій. Згадані вище тенденції побутували у творчості українських романтиків, переплітаючись із новими напрямками та стилями. Художні відкриття й досягнення романтиків стали здобутком української літератури.

У підрозділі 1.2. «Художня специфіка української романтичної поезії 20–40-х років XIX ст.» подається характеристика домінуючих тематично-стильових течій українського романтизму: фольклорної, фольклорно-історичної, громадянської і психологічно-особистісної.

У творах фольклорної течії відбувається творче освоєння народної міфології, легенд та повір'їв, виявляється романтичне протистояння двох світів – реального, людського та фантастичного, ірреального. Представники фольклорно-історичної течії не ставили перед собою завдання достовірно відображувати у своїх творах конкретні історичні події чи історичних осіб, вони лише намагалися протиставляти героїчне минуле України її сучасності. Для творів громадянської течії характерні мотиви протиставлення минулого сучасному, волі та неволі (деградації), осуду суспільного життя. Особистісно-психологічна романтична течія, значною мірою пов'язана з фольклорною течією. Основу романтичної лірики цієї течії становлять мотиви, характерні для народних пісень – нещасливого кохання, розлуки з милими тощо.

Жодна із проаналізованих течій українського романтизму не була представлена у чистому вигляді – у творчості окремих письменників-романтиків досить часто спостерігалось поєднання ознак різних течій.

Формування першого осередку романтизму в Україні пов'язане з Харківським університетом, який відіграв провідну роль у розвитку культурного життя країни. Літературна діяльність представників харківської романтики мала велике значення для розвитку та становлення романтичного напрямку в українській літературі. Творчість поетів-романтиків характеризували такі провідні риси, як: звернення до народнопоетичних джерел, розширення зв'язків літератури з фольклором, розвиток української мови, звернення до української тематики та історії, зображення духовного світу людини, її переживань та страждань, поява нових мотивів і жанрів. Кожен поет-романтик був оригінальною особистістю й збагатив романтичну літературу майстерними поетичними творами.

Наприкінці 20-х рр. XIX ст. за ініціативою І. Срезневського у Харкові виникла, за визначенням А. Шамрая, «Харківська школа романтиків», до якої увійшли професори та студенти Харківського університету. Із літературним гуртком І. Срезневського пов'язана творчість Л. Боровиковського, О. Шпигоцького, І. Розковшенка, братів Ф. та О. Євських, А. Метлинського, М. Костомарова, М. Петренка, О. Корсуна та Я. Щоголева.

Основна діяльність І. Срезневського, засновника харківського поетичного гуртка, була спрямована на збирання українського фольклору. Непересічною постаттю серед харківських романтиків був Л. Боровиковський, творчість якого характеризується побутуванням традиційних романтичних мотивів: героїчне минуле України, нещасливе кохання, самотність та сирітство, туга за Батьківщиною та ін. Літературна творчість О. Шпигоцького складалася переважно з перекладів та переспівів творів західноєвропейських романтиків.

Харківський романтик А. Метлинський своєю поетичною діяльністю розробляв характерні для романтизму ідеї народності та історизму. Яскравим представником українського романтизму виступає М. Костомаров, у філософській ліриці якого звучать мотиви, притаманні більшості романтиків: мотив світової туги, роздуми про життя й смерть тощо.

Новий етап у розвитку української романтичної поезії 30–40-х років XIX ст. пов'язаний з іменами М. Петренка та О. Корсуна, творчість яких репрезентувала психолого-особистісну українську лірику. Творчість М. Петренка невелика за обсягом, але вона містить у собі одні з найкращих зразків української інтимної лірики. Поетичну спадщину О. Корсуна складають твори, що мають переважно народнопісенний, баладний характер, а також переспіви з російської, чеської та німецької романтичної літератури.

Літературна діяльність представників харківської романтичної школи мала велике значення для розвитку та становлення романтичного напрямку в українській літературі. Літературні уподобання, якими характеризується харківська школа, знайшли відгук і в творчості інших поетів-романтиків: М. Маркевича, В. Забіли, О. Афанасьєва-Чужбинського.

В основу доробку М. Маркевича покладені російськомовні поезії на українські теми. Творчість В. Забіли найбільше наближена до фольклору, його поезії виступають стилізаціями під народні пісні, поєднуючи у собі фольклорні засоби з романсовою структурою. О. Афанасьєв-Чужбинський у своїх поезіях звертався до традиційних романтичних мотивів: самотності, туги, сирітства, горя, нездійсненності людського щастя.

Творча діяльність О. Бодянского характеризується великою кількістю наукових праць, присвячених питанням української історії, літератури, мови та фольклору. Становить інтерес у контексті вивчення українського романтизму й поетична спадщина П. Морачевського та М. Макаровського, що хоч і не була великою, але залишила помітний відбиток у розвитку української романтичної літератури.

Видатні діячі харківського гуртка справили вплив на формування поетичного таланту молодого письменника Я. Щоголева, якого справедливо можна вважати одним із останніх представників харківської романтики.

Другий розділ «Постать Якова Щоголева в українській літературі» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Становлення творчої особистості Якова Щоголева»* подаються відомості про життя поета, зазначається, що Я. Щоголів був досить своєрідною, замкненою, загадковою особистістю. Більшу частину свого життя поет

жив усамітнено, у родинному колі, уникаючи спілкування з великою кількістю людей, не брав активної участі у літературному житті країни. Перелічені чинники призвели до того, що багато фактів із біографії письменника тривалий час не були з'ясованими.

На формування естетичних поглядів Я. Щоголева вплинуло навчання у Харківському університеті, зокрема спілкування з представниками української романтичної літератури І. Срезневським, А. Метлинським, М. Костомаровим та ін.

У березні 1883 р. Я. Щоголів видав першу збірку власних поезій під назвою «Ворскло», що містила сімдесят п'ять віршів, написаних переважно упродовж 1876 – 1882 рр. Твори, що увійшли до збірки, засвідчили романтичний струмінь творчості автора, оригінальне опрацювання здобутків української літератури й фольклору.

Видана після смерті Я. Щоголева збірка «Слобожанщина» вміщувала сто два вірші, написані у період з 1883 по 1898 рр. Твори збірки досить різноманітні за своєю тематикою, розвивають мотиви, започатковані у «Ворскло».

Літературний шлях Я. Щоголева охоплює значний часовий проміжок і має досить тривалі паузи. Попри велику різноманітність тематики та мотивів у творчості харківського митця, його поетична діяльність мала безпосередній зв'язок із романтичним напрямом української літератури ХІХ століття.

У підрозділі 2.2. *«Історіографія творчості поета»* висвітлюється стан наукового вивчення життєвого шляху та творчої спадщини Я. Щоголева. Хоча поетичний доробок письменника відносно невеликий (усього дві збірки), постаті Я. Щоголева присвячено чимало критичних розвідок і літературознавчих праць.

У історіографії творчості Я. Щоголева виділено кілька етапів. Перші критичні відгуки, які належать перу С. Бурачека та К. Калейденського, були опубліковані ще в 1844 р., а позитивні ж відгуки почали з'являтися після 1860 р. Самобутній та своєрідний талант митця відзначали П. Куліш, М. Костомаров, В. Горленко.

Ще за життя Я. Щоголева до аналізу його поетичного доробку зверталися О. Кониський, О. Огоновський, М. Петров, С. Русова, які високо оцінювали творчість поета, наголошуючи на народній основі його творів.

Значна кількість наукових розвідок, присвячених творчості Я. Щоголева, з'явилася після смерті поета. Серед дослідників його доробку слід відзначити П. Волинського, М. Зерова, С. Єфремова, А. Каспрука, Б. Лепкого, І. Пільгука, А. Погрібного, М. Сумцова, Г. Хоткевича, А. Шамрая. Літературознавці перевидавали збірки творів Я. Щоголева, описували життя поета, розглядали умови формування естетичних та суспільних поглядів митця, виокремлювали провідні мотиви та теми поезій, подаючи оцінку творчим здобуткам письменника та вказуючи на зв'язок Я. Щоголева з харківськими романтиками. У переважній більшості науковці відзначали особливе місце поезій Я. Щоголева в розвитку української літератури.

У статтях І. Айзенштока, О. Барвінського, В. Білецької, О. Білецького, Г. Грабовича, О. Дорошкевича, В. Коряка, В. Лесика, Є. Маланюка, І. Огієнка, В. Погребенника, А. Полотай, Л. Стеценка, П. Филиповича, І. Франка,

Д. Чижевського відзначено високу вартісність творів митця; проаналізовано мотиви, образи, мову, ритмічну будову та жанрову приналежність поезії Я. Щоголева.

На сучасному етапі до творчої спадщини Я. Щоголева привертають увагу праці О. Камінчук, С. Кочерги, О. Лапко, О. Новик, Я. Поліщука, Т. Хом'як та ін. У наукових розвідках проаналізовано провідні мотиви творчості поета та розглядаються жанрові особливості поезій митця у їх взаємозв'язку з традицією харківської школи романтики.

Отже, упевнено можна говорити, що традиції українських романтиків знайшли відгуки в творчості Я. Щоголева. Власні романтичні твори поет писав переважно на історичні мотиви, звертався до описів рідної природи. Я. Щоголів у поезію 70–90-х рр. XIX ст. вніс чимало тенденцій ранньої романтичної лірики (козацьке минуле рідного краю, природа). Огляд наукових студій, присвячених вивченню життєвого та творчого шляху Я. Щоголева, показав, що доробок поета, його життя перебувають під пильною увагою літературознавців.

Третій розділ «Своєрідність романтичної творчості Якова Щоголева» складається з чотирьох підрозділів, у яких подається характеристика поетичної спадщини Я. Щоголева з огляду на романтичні тенденції, якими вона пройнята.

У підрозділі 3.1. *«Переосмислення тем, мотивів та образів українського романтизму в поезії митця»* висвітлено провідні теми, мотиви та образи, які Я. Щоголев розробляв протягом усієї творчої діяльності.

Для творчої манери Я. Щоголева характерне звернення до усної народної творчості. Поет легко інтегрував у своїх творах стильові форми українського фольклору. Вплив народної пісні, народної оповіді, казки відчутний у багатьох поезіях митця. У поетичному доробку письменника присутні твори із традиційними фольклорними сюжетами, але є й низка текстів, що, порушуючи проблеми, характерні для українського романтизму, зберігають зв'язок із народними джерелами.

У творчості Я. Щоголева є поезії, засновані на народних казках, переказах, легендах, оповіданнях. Це вірші про скарби, про цвіт папороті, про нечисту силу («Лоскотарочка», «Лоскотарки», «Ніч під Івана Купала», «Рибалка», «Вовкулака», «Клечана неділя», «Климентові млини», «Гаївки», «На полюванні» та ін.). Поет творчо обробляв народні легенди, а за основу деяких його творів взято розповіді про зустріч головного героя з нечистою силою. Але, на відміну від фольклорних версій, Я. Щоголів у своїх віршах піднімав більш глибокі проблеми, вводив елементи побутового опису.

Віддаючи належне романтичним традиціям, Я. Щоголів у своїх баладах змалював фольклорно-романтичні образи русалок-лоскотарок. Наприклад, поезії Я. Щоголева «Лоскотарки», «Лоскотарочка» та «Клечана неділя» порушують традиційну для романтичної літератури тему народної демонології, але, разом з тим, поет творчо інтерпретував фольклорні сюжети, надаючи їм нового звучання, розвивав нові теми й мотиви. Твори про русалок зустрічаються в доробку й інших представників харківської романтики – М. Костомарова («Мана») та Л. Боровиковського («Заманка»).

Естетичне осмислення в поезії Я. Щоголева здобула календарна обрядовість. У творчій спадщині митця є три вірші під назвою «Колядка», що побудовані за структурою новорічно-різдвяних пісень українців.

Вагоме місце в літературній спадщині Я. Щоголева посідають історичні твори. Поезії, пройняті історичними мотивами, митець створював упродовж всієї літературної діяльності, до них належать вірші, написані на ранньому етапі творчості, «Неволя», «На згадування Климівського», «Могила» та пізніші поезії «Запорожець», «Щастя», «Воля», «Січа», «Хортиця», «Запорожець над конем», «Остання Січа», «Бабусина казка» та ін. Провідним мотивом романтично забарвленої теми козацтва у творчості Я. Щоголева виступає протиставлення вільного козацького життя та сучасної авторові України. Різноманітні роздуми на тему минулого України пов'язані в поета з картинами природи, зокрема з описом степу. Для творчості митця характерна романтична традиція зображення загибелі славетних козаків, але в творах цієї тематики Я. Щоголева відсутні прямі описи загибелі козака-запорожця.

Поети-романтики в творах часто сумували з приводу минулих часів козаччини, нарікали, що нічого не можна повернути, що козаки занехали свою вдачу, а онуки відцуралися своїх предків. Найяскравішим прикладом згасання козацької психології й народження психології гречкосіїв у творчості Я. Щоголева є поезія «Гречкосій» («У полі»).

Козацтво як приклад ідеального стану українського життя зображується й у поезіях А. Метлинського, Л. Боровиковського, М. Костомарова, де змальовується збройна боротьба козаків за волю, звучить сум за історичним минулим, яке усіляко поетизується й підноситься, протиставляється сучасності.

Для громадянської тематично-стильової течії української романтичної літератури характерне змалювання образу співця, який поєднує в собі риси кобзаря, бандуриста, лірника. Подібні тенденції виявилися в творах М. Маркевича, Л. Боровиковського, А. Метлинського, О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Костомарова, Т. Шевченка та інших, які возвеличували народних співців, вважали їх носіями народної пам'яті, старовини, віщого поетичного слова, пророками майбутнього Батьківщини.

Образ співця характерний і для поетичного доробку Я. Щоголева, де він представлений поезіями «Золота бандура», «Запорізький марш», «Лірник», «Кобзар». Кобзарі у текстах Я. Щоголева оспівують героїчне минуле країни, висвітлюють кращі риси козацтва, відображають сучасну навколишню дійсність, уособлюють собою згасання та занепад української державності, втрату нащадками національної пам'яті.

Тема природи, одна з основних у творчості Я. Щоголева, проходить крізь увесь поетичний доробок митця. Мотив замилювання рідною природою, представлений у поезіях «Весна», «Степ», «Вечір», «Зимовий ранок», належить до найкращих сторінок творчості поета. Продовжуючи традиції українського романтизму першої половини XIX ст., Я. Щоголів досить часто вводив у свої поезії яскраві описи природи, на лоні яких розгортаються події. Пейзаж у творах

письменника гармонує із переживаннями героя, допомагає виразніше розкрити психологічний стан людини або виступає контрастом до її настрою.

Змальовуючи красу природи, поет усвідомлював недосконалість людського світу, розуміючи, що людина втрачає споконвічний зв'язок із природою, та, можливо, саме через це втрачає й саму себе. Природа у поезіях Я. Щоголева порівнюється із життям людини, виступає контрастом до життєвих обставин, до випробувань долі, а таке змалювання природи було характерне для романтизму. Через сприйняття картин природи в поезіях «Колодязь», «Квітка», «Марево», «Рокита», «Чумак», «Осінь», «Ялта», «Чом не дали долі», «Безрідні» Я. Щоголів подає своє розуміння буття людини, її тяжкої долі та страждань.

У творах психолого-особистісної течії Я. Щоголів на першому плані оповіді змалював долю простої селянської дівчини чи жінки, із сумом та співчуттям відтворив життєві негаразди, які очікують селянку, приділив увагу змалюванню чистого та високого почуття, в дусі романтичної традиції зобразив нещасливе кохання. Усі твори цієї тематики можна поділити на дві групи: до першої належать твори, написані під впливом захоплення поета усною народною творчістю («Добридень», «Тини», «Горішки», «Черевички», «Серденько»), до другої – твори пізнього періоду, які позбавлені народнопісенного колориту («Жадання», «Над потоком», «До молоді», «До чарівниці»).

У поезіях Я. Щоголева почуття героїв змальовуються піднесено та поетично. Про світле та сильне кохання відповідається в поезіях «Горішки», «Бабусина казка», «Маруся», «Рута», «Вінок». Закохані герої в творах Я. Щоголева важко переживають розлуку із коханою людиною, страждають від нерозділеного кохання. Туга за втраченим коханням, за милим звучить у поезіях «Пісня», «Дівчина», «Чередниця», «Не чує», «Кохання», «Мій жмуток», «Галя», «Черевички». В основі цих творів лежать драматичні колізії, пов'язані з любовним почуттям, яке має здебільшого суперечливу природу, незалежну від волі людини. Нещаслива доля дівчини, тяжке життя молодиці оспівано у творах «Неня», «На могилі», «Покірна», «Лист».

Мотиви нещасливого кохання, страждання закоханих загалом характерні й для романтичних поезій О. Шпигоцького, О. Афанасьєва-Чужбинського, О. Корсуна, В. Забіли.

У поетичному доробку Я. Щоголева знайшла своє відображення й тема смерті, що широко побутувала в творчості українських романтиків. Сам Я. Щоголів утверджує ідеї неминучості смерті та рівності усіх перед нею, а швидкоплинність життя розглядає крізь призму християнського світобачення. Мотив невідворотності смерті втілюється в ідеї рівності усіх перед смертю, що яскраво виражено у поезії «Ангел смерті». Однією з найвизначніших поезій у всьому доробку митця є твір «Суботи св. Дмитра», що виступає своєрідним гімном усім померлим, у ньому поет змальовує непереборну силу смерті.

Трагічне світосприйняття, мотиви туги, самотності та звернення до теми смерті було притаманне творчості поетів-романтиків А. Метлинському, М. Костомарову, О. Афанасьєву-Чужбинському, В. Забілі, М. Петренку.

Я. Щоголів, який виховувався в атмосфері глибокої релігійності, був набожною людиною, що значною мірою відбилася й на творчому доробку поета. Релігійність творів митця пов'язана не лише з особистими поглядами поета, але й відображає тенденції, характерні для української романтичної літератури першої половини XIX ст. Для доробку Я. Щоголева був характерний синтез християнських та національних ідей. Продовжуючи літературну традицію перекладу та переспіву Святого Письма, митець створив поезію «Псалма Давида». Чимало творів з релігійними мотивами вміщено в збірках «Ворскло» й «Слобожанщина».

Релігійними настроями пройняті твори Я. Щоголева, в яких він відобразив особисте горе – втрату доньки, сина та онука («На дорогу труну», «Вродниця», «Ніч св. Валентина», «На чужині»). Поезії змальовують картини смерті рідних, відображаючи почуття болю, жалю за рідними. У цих текстах митець проповідує християнські істини, віру в Бога, надію на Божу милість, силу щирої молитви, наголошує на тому, що життя кожної людини залежить від волі Всевишнього.

Характерною рисою була релігійність для творчості А. Метлинського та М. Костомарова, які відтворювали власне бачення України крізь призму релігійного світогляду.

Поетична спадщина Я. Щоголева постає майстерним зразком романтичної лірики XIX ст., вірші поета створені у кращих традиціях українського романтизму та у безпосередньому зв'язку із усною народною творчістю. У своїх поезіях митець переосмислює теми, мотиви та образи, які були характерні й для інших представників харківської романтичної школи. Лірична спадщина Я. Щоголева збагатила та поширила романтичні традиції харківської школи в українській літературі XIX ст.

У підрозділі 3.2. *«Жанрова своєрідність творчості»* проведено аналіз основних жанрових утворень поетичної спадщини Я. Щоголева.

Для української романтичної літератури першої половини XIX ст. було характерним розмаїття ліричних жанрів. Не стала винятком із такої тенденції й поетична спадщина Я. Щоголева. Доробку митця притаманний досить широкий жанровий спектр. Жанрова система творів поета представлена історичною піснею («Запорожець», «Воля», «Щастя», «Орел», «Нерозумна мати», «Січа», «Опізнівся», «Діброва», «У полі», «Огирь», «Орлячий сон» та інші), чумацькою піснею («Чумак», «Останній з могікан», «Дочумакувався», «Дівчина», «Галя»), баладою («Золота бандура», «Барвінкова Стінка», «Климентові млини», «Орлячий сон», «Чайчині діти», «Ніч під Івана Купала», «Клечана неділя», «Лоскотарки», «Лоскотарочка»), пейзажним віршем («Весна», «Степ», «Вечір», «Зимовий ранок», «Травень», «Літній ранок», «Осінь», «Листопад» та інші), сатиричним віршем («До бурсаків», «Судящий», «Панку», «По закону», «Член», «Верцадло»), ліричним портретом («Пасішник», «Чабан», «Поштарь», «Ткач», «Швець», «Кравець», «Косарі»), колядкою («Колядка»), псалмом («Псалма Давида»), віршем-гуморескою («Крамар», «Чуприна» та інші), притчею («Марево», «Три дороги»), елегією («Явор», «Мечты и пламень вдохновений», «Ноготок», «Канари», «Весна» та «Мелодия») та ліричною медитацією («Ангел смерті»).

Я. Щоголів у власній творчості продовжив романтичні традиції попередників, збагатив українську літературу такими жанровими різновидами як пейзажний вірш та ліричний портрет.

У підрозділі 3.3. *«Часопросторова модель світу в поезіях Якова Щоголева»* подається аналіз хронотопу. У творах письменника зустрічається історичний, реальний та ірреальний простір, а також історична, циклічна та лінійна часова модель.

Історичний простір, присутній у поезіях Я. Щоголева «Орел», «Огирь», «Хортиця», «Родина», «Опізнився», характеризується вказівкою на конкретні топонімічні місця минулого: Запорізька Січ, Хортиця, Дике Поле, Дніпро, а також загальними поняттями степу та могили. Історичний простір у творах поета часто переплітається з реальним, що характерне для циклічної моделі часу: змалювання теперішнього часу та згадка про минуле. Минуле у творах Я. Щоголева постає засобом осмислення теперішнього, якому воно протиставляється («В степу», «Могила», «Орлячий сон», «Остання Січа»).

У творчій спадщині Я. Щоголева є поезії, які характеризуються цілісним часовим планом та реальним простором. Реальний простір властивий творах «Климентові млини», «На полюванні», «Барвінкова-стінка», «Споминки», які відтворюють картини сільського життя та людських взаємин. У поезіях «Марево», «Зимовий ранок», «Неня», «Палати» простежується вказівка на суцільний часовий план. Реальний простір, зображений у художньому творі, може бути лінійним («Хата», «Мірошник», «Циган», «Золота бандура») та замкненим («Шинок», «До молодой», «Чернець», «Няня»).

Є у творах Я. Щоголева й вказівка на календарний час, використання лінійної часової моделі («Барвінкова стінка», «Бабусина казка», «Клечана неділя», «Пожежа»). Поезіям Я. Щоголева, які засновані на народних легендах та переказах, властивий ірреальний фантастичний простір («Ніч під Івана Купала», «Климентові млини», «Лоскотарки», «Гаївки»). Ірреальний простір постає й у вірші «Сон (Теплим ранком сонце встало)» та «Незабутня», які змальовують сон дівчини.

Продовжуючи традиції українського романтизму, твори Я. Щоголева характеризуються історичним, реальним та ірреальним простором, а також історичною, циклічною та лінійною часовими моделями. Але є й деякі особливості: своєрідним та притаманним лише для творів поета є використання екскурсів у минуле в поезіях психолого-особистісної тематики («Келих», «Дарунок», «Незабутня», «Жмуток»).

У підрозділі 3.4. *«Особливості поетичного мовлення творів письменника»* подано характеристику поетичного мовлення Я. Щоголева. Укладаючи власні твори, митець дбав не лише про їхній зміст, але й про форму. Особливу увагу автор приділяв поетичній мові творів, доречності й влучності виразів, використанню літературних та народнопісенних поетичних засобів. Поезії Я. Щоголева стали яскравим виразником провідної засади романтичної літератури – написання творів рідною українською мовою.

Поетичний доробок Я. Щоголева містить у собі поезії різні за тематикою, мотивами, жанрами. Для передачі емоцій, почуттів, переживань митець

використовував у віршах різноманітну лексику: побутову, сатиричну, урочисту, виробничу, а також вводив у тексти народні вислови, архаїзми, історизми тощо.

Значну увагу Я. Щоголів зосереджував на формі вірша, його ритмічній та строфічній побудові. Створюючи поезії, митець прагнув надати їм правильного, довершеного вигляду, дотримувався традиційних принципів версифікації.

Мовна картина поезій Я. Щоголева відповідає тенденціям, характерним для романтичних творів української літератури 20-60-х рр. XIX ст.: використання фольклорних засобів та ритмічної побудови, різноманітність лексики, емоційність мови творів.

У Висновках узагальнено основні результати дослідження.

Український романтизм, що сформувався на провідних засадах європейського напрямку та національного фольклору, виробив в українській літературі своєрідні риси, засновані на бажанні змінити літературу, збагативши її набутками усної народної творчості. Становлення українського романтизму пов'язане з заснуванням Харківського університету та діяльністю харківської романтичної школи. Харківські поети-романтики у своїй творчості засвоювали характерні риси українського романтичного напрямку – звернення до народнопоетичних джерел, розширення зв'язків літератури з фольклором, розвиток української мови, звернення до української тематики та історії (принцип народності та самотності, принцип історизму), зображення духовного світу людини, її переживань та страждань, культ природи. Поетична творчість харківських романтиків посприяла виробленню в українській літературі нових мотивів та розвитку нових жанрів.

Романтичні тенденції в українській літературі виявлялися до кінця XIX ст. У зв'язку з цим можна говорити про риси романтизму, які повторюються на певних етапах розвитку української літератури загалом або у творчості окремого письменника. При цьому визначено особливості виявлення романтичних тенденцій та їх трансформацію на різних структурних рівнях текстів письменників.

Творчість Я. Щоголева, попри його замкнутість, від 40-х рр. XIX ст. до сучасності перебуває під увагою літературознавців. Аналізу життєвого та поетичного шляху письменника присвячена велика кількість наукових розвідок. Дослідники розглядають творчість Я. Щоголева в контексті романтичної української літератури XIX ст. та відзначають самотній талант поета, підкріплений здобутками українського романтичного напрямку. Романтичні тенденції помітні на всіх структурних рівнях творів Я. Щоголева.

На формування творчої манери митця значний вплив справили І. Срезневський, А. Метлинський, Л. Боровиковський та М. Костомаров, з діяльністю яких Я. Щоголів познайомився під час навчання у Харківському університеті. Тематика поезій запізнілого романтика досить різноманітна: зустрічаються теми та мотиви, які письменник проніс крізь усю літературну творчість (змалювання природи, тема козацтва, релігійні мотиви).

Створюючи власні оригінальні твори, Я. Щоголів продовжував романтичні традиції попередників, використовував фольклорні джерела – народні вірування, легенди, перекази, календарну традицію, мотиви, характерні для усної народної творчості. У низці творів поет зобразив демонологічних істот (русалки-лоскотарки,

вовкулаки, відьми тощо). Змальовує в поезіях і календарну обрядовість (прихід весни, святкування Різдва, Масниці, Великодня, Зелених свят, Івана Купала).

Українські романтики вивчали історію народу, шукаючи славетних героїв у минулих козацьких часах. Історична тематика широко представлена й у доробку Я. Щоголева, окремі поезії якого присвячені Запорізькій Січі та українському козацтву. Образ козака у творчості поета змальовано в народнопоетичній манері; автор розробляв мотиви сирітства, розставання козака із рідними, героїчної боротьби з загарбниками та загибелі народного героя. Особливо сильно звучить мотив суму за втраченою славетною добою козаччини. Постають у доробку Я. Щоголева й громадянські мотиви – змалювання образів поета, співця, кобзаря, що посідають вагоме місце у поетичній спадщині митця.

У творах історичної та громадянської тематики Я. Щоголів порушував важливі проблеми занепаду славного минулого, втрати національного коріння та пам'яті, незадоволення сучасною дійсністю, протиставлення сучасного минулому.

До визначних сторінок поетичного доробку митця належать його пейзажні твори, в яких постають яскраві картини рідної природи, мотив замилювання красою довкілля. Наслідуючи романтичні традиції, Я. Щоголів у поезіях розгортав перебіг події на лоні природи, яка гармонує або контрастує з переживаннями й почуттями ліричного героя.

Є в творчості митця й низка поезій, де змальоване українське жіноцтво. Твори про кохання та тяжку жіночу долю посідають важливе місце в набутку поета. Поезії Я. Щоголева цієї тематики складають дві групи: одні написані під впливом усної народної творчості, інші – належать до психолого-особистісної течії українського романтизму. У творах звучать мотиви зустрічі закоханих на лоні природи, розлуки, страждання від нерозділеного кохання, загибелі закоханих, нещасливої та тяжкої долі дівчини.

Для українського романтизму характерними були песимістичні настрої, мотиви страждання, відчаю, безнадії. Через життєві негаразди з'явилися песимістичні мотиви й у творчості Я. Щоголева, в поезіях якого широко представлена тема смерті простої людини. При цьому утверджується неминучість смерті, рівність усіх перед нею. Частина творів цієї тематики автобіографічна, поет змальовує смерть рідних йому людей. У багатьох поезіях з темою смерті пов'язане змалювання картин природи, подається порівняння життя людини з циклічністю змін в природі.

Відобразилася в поезіях Я. Щоголева й характерна для українських романтиків релігійність. Поезії, що виникли під впливом релігійного світогляду митця, проповідують християнські істини, віру в Бога, надію на Божу милість, силу щирої молитви. Релігійні мотиви виявляються й в автобіографічних творах, що подають спогади з життя поета.

Жанрова система романтичної літератури характеризується наявністю старих та появою нових літературних жанрів. Творчість Я. Щоголева, продовжуючи романтичні традиції, збагатила українську літературу жанровими різновидами. Серед поетичних творів митця зустрічаємо історичні пісні, балади, пейзажні вірші,

ліричні портрети, псалми, колядки, елегії та медитації. До найяскравіших жанрових різновидів у доробку поета належать пейзажні вірші та ліричні портрети.

Хронотоп текстів у творчості українських романтиків характеризується переплетінням різних часових пластів, поєднанням реального й ірреального світів. Часопросторова модель світу поезій Я. Щоголева характеризується поєднанням історичного, реального й ірреального простору, а також історичної, циклічної та лінійної часової моделі творів. Своєрідною особливістю в творчості митця постає використання екскурсів у минуле в поезіях психолого-особистісної тематики.

Поетична мова творів поетів-романтиків характеризувалася використанням фольклорних елементів, експресивно-виражальних засобів, влучністю та виразністю висловів. Я. Щоголів постійно вдосконалював майстерність поетичної мови віршів. Використовуючи набутки фольклору та української літературної мови, поет провідним завданням ставив написання твору, досконалого як з боку строфічної побудови, так і з боку поетичного оформлення та мовної картини. З огляду на те, що поетичний доробок письменника містить твори різної тематики, Я. Щоголів використовував у віршах різноманітну лексику та народні вислови. Ритмічна та строфічна побудова поезій митця характеризується використанням народнопісенної та класичної системи віршування.

Усебічне вивчення поетичного доробку Я. Щоголева дає підстави стверджувати, що твори митця зазнали впливу романтичних тенденцій, які були характерними для української та світової романтичної літератури XIX ст. Поет переосмислював теми, мотиви та образи, які були притаманними для представників українського романтизму 20–60 рр. XIX ст., творчо обробляв фольклорні джерела, звертався до сторінок рідної історії, розвивав нові ліричні жанри, удосконалював поетичне мовлення.

Творчість Я. Щоголева збагатила українську літературу майстерними зразками поетичного слова та розвивала романтичні тенденції в українській літературі другої пол. XIX ст.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Регуш Ю. Історичні мотиви в поезії Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2010. – № 4. – С. 74–80.
2. Регуш Ю. Риси психолого-особистісної течії українського романтизму в ліриці Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 13. – Т. VI (142). – С. 295–301.
3. Регуш Ю. Романтичний пейзаж у творах Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – Вип. XXIII. – Ч. II. – С. 18–24.
4. Регуш Ю. Фольклорний образ козака у творах Якова Щоголева та поетів харківської романтичної школи / Ю. С. Регуш // Вісник Запорізького національного

університету : Збірник наукових праць. Філологічні науки. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. – С. 275–281.

5. Регуш Ю. Фольклорні елементи в творах Якова Щоголева / Юлія Регуш // Актуальні проблеми української літератури і фольклору : Наук. зб. – Донецьк : Дон НУ, 2010. – Вип. 14. – С. 39–48.

6. Регуш Ю. Образ русалки у творах Якова Щоголева у контексті поезії українських романтиків / Ю. С. Регуш // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. – Бердянськ : БДПУ, 2011. – Вип. XXIV. – Ч. 1. – С. 68–77.

7. Регуш Ю. Релігійні мотиви в творах Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць. – Випуск 48. – Серія «Філологічні науки». – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2011. – С. 84–88.

8. Регуш Ю. Романтичне бачення образу співця в творах Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 989. Серія : Філологія. Вип. 63. – Харків, 2011. – С. 39–43.

9. Регуш Ю. Романтические тенденции в раскрытии темы смерти в творчестве Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // История, языки и культуры славянских народов : от истоков к грядущему : материалы международной научно-практической конференции 25–26 ноября 2012 года. – Пенза – Колин – Белосток : Научно-издательский центр «Социосфера», 2012. – С. 208–212.

10. Регуш Ю. Тема праці в ліриці Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – Вип. XXVI. – Ч. 3. – С. 273–280.

Додаткові публікації

1. Регуш Ю. Рецепція козацтва у творчості Якова Щоголева / Ю. С. Регуш // Актуальні проблеми філології: мовознавство, літературознавство, методика філологічних дисциплін : Зб. наук. статей. – Маріуполь, 2010. – С. 187–192.

АНОТАЦІЯ

Регуш Ю. С. Романтичні тенденції в поезії Якова Щоголева. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2013.

У дисертації проаналізовано поетичну спадщину Я. Щоголева у контексті романтичних тенденцій. Досліджується питання впливу на доробок письменника творчості представників харківської романтичної школи. Зазначається, що, створюючи свої власні поезії, митець використовував народні джерела та продовжив романтичні традиції української літератури першої половини XIX ст. Аналізуються провідні теми та мотиви поезії Я. Щоголева: фольклорні, історичні, релігійні та

пейзажні мотиви, тема кохання, смерті та праці. Розглядаються у творчості поета романтичні образи русалки, козака, співця (кобзаря, лірника). Вивчається жанрова своєрідність лірики митця, часопросторова модель світу поезій, відзначаються особливості поетичного мовлення творів. Наголошується, що творчий доробок письменника займає вагомe місце в творенні української літератури.

У висновках зазначається, що творчість Якова Щоголева була типовим явищем для української романтичної літератури ХІХ ст., але разом з тим і досить своєрідним, самобутнім проявом поетичного таланту харківського митця.

Ключові слова: романтизм, тенденції, мотиви, образи, жанрові різновиди, хронотоп, поетика.

АННОТАЦИЯ

Регуш Ю. С. Романтические тенденции в поэзии Якова Щоголева. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина Министерства образования и науки Украины, Харьков, 2013.

В диссертации проанализировано поэтическое наследие Я. Щоголева со стороны романтических тенденций. Исследуется вопрос влияния на наследие писателя украинского фольклора и творчества представителей харьковской романтической школы. Анализируются ведущие темы и мотивы поэзии Я. Щоголева: фольклорные, исторические, казацкие, религиозные и пейзажные мотивы, тема любви, смерти и тема труда. Рассматриваются в творчестве поэта романтические образы русалки, казака, певца (кобзаря, лирика). Изучается жанровое своеобразие лирики творца, временнопространственная модель мира поэзий, отмечаются особенности поэтической речи произведений. Подчеркивается, что творческое наследие писателя занимает ведущее место в создании украинской литературы.

Творчество Я. Щоголева было типическим явлением для украинской романтической литературы ХІХ ст., но вместе с тем и весьма своеобразным, самобытным проявлением поэтического таланта харьковского творца.

Ключевые слова: романтизм, тенденции, мотивы, образы, жанровые разновидности, хронотоп, поэтика.

SUMMARY

Regush U. The romantic tendency of Jakov Schogoliv poetry. – The Manuscript rights.

The dissertation for receiving a scientific degree a candidate of Philology according to speciality 10.01.01. – Ukrainian literature. – Berdyansk state Pedagogical University. – Berdyansk, 2013. Manuscript.

In the dissertation it is analyzed Jakov Schogoliv's poetical heritage that is penetrated by romantic tendencies in the poet's opinion. The emphasis is placed on the modern development of Ukrainian literary criticism which is characterized by increasing the interest to figures of writers, whose heritage is not yet completely returned to the reader. Literary critics provided a great value to the Jakov Schogoliv's poetry and noted its important place in formation of Ukrainian literature of the XIX century.

In work the characteristic of the world and Ukrainian romantic direction is given. Poetic activity of representatives of the Kharkov romantic circle is shined. The main lines which characterized creativity of poets romantics are marked out: the appeal to national poetic sources, expansion of communications of literature with folklore, development of Ukrainian language, the address to the Ukrainian subject and history, images of an inner world of the person, its experiences and sufferings, emergence of new motives and genres.

Stages of formation of the identity of Jakov Shchogoliv are considered. Factors which influenced formation of esthetic views and a creative manner of the artist are noted. The literary way of the poet covers a considerable hour interval and has rather long pauses. Having begun the poetic activity in the 1840th years, the artist had finished it only at the end of XIX century. It is noted that despite a variety of subject and motives in creativity of the Kharkov writer, his poetic activity had a direct connection with the romantic direction of the Ukrainian literature of XIX century.

The question of the influence on creativity of the writer of representatives of the Kharkov romantic school is investigated in the research. It is noted also that, creating own poetry and continuing romantic traditions Jakov Schogoliv used national sources. Influence of a national song, national narrative, fairy tales, notable in many artist's poems.

It is noted also that, creating own poetry and continuing romantic traditions Jakov Schogoliv used national sources. In the thesis leading subjects and motives of poetry such as folklore, historical, Cossack, religious and landscape motives, subject of love, death and work subject have been analyzed. Subjects and motives which the poet developed during all his life are allocated. Romantic images of the mermaid, the Cossack, the singer (kobza player, lirnik) have been considered in the poet's creativity. It is noted that J. Schogoliv's poetic inheritance is a skillful sample of romantic lyrics of XIX century, the poet's poems are created in the best traditions of the Ukrainian romanticism and in a direct connection with oral national creativity.

The genre originality of lyrics of the artist is investigated; it is noted on the writer's special contribution to the development of a genre of landscape lyrics and a lyrical portrait. The temporarily spatial model of the world of verses of Jakov Schogoliv is characterized by a combination of historical, real and irreal space, and also historical, cyclic and linear hour model of works.

The feature of poetic broadcasting of works and that the artist in the creative activity took a special place of laborious work on language of the verses has been noted. The special attention was paid by the artist to a poetic broadcasting of the works, relevance and accuracy of expressions, use of literary and folk song poetic means. Rhythmical and strophe creation of J. Schogoliv's poems is characterized by using of national and song and classical systems of versification.

In conclusions it has been noted that the figure of the Kharkov romantic was not in view of all originality and isolation, wasn't ignored literary critics as during lifetime as after death. Jakov Schogoliv's creativity was the typical phenomenon for the Ukrainian romantic literature of the XIX century, but at the same time and rather peculiar, original manifestation of poetic talent of the Kharkov artist. All-round studying of Jakov Schogoliv's poetic work gives the grounds to claim that works of the artist have come under influence of romantic tendencies which were characteristic for the Ukrainian and world romantic literature of the XIX century. The poet reinterprets subjects, motives and offenses which were inherent for representatives of the Kharkov romantic circle, creatively processes folklore sources, addresses to pages of native history, develops new lyric genres, improves a poetic broadcasting.

Jakov Schogoliv's creativity had enriched the Ukrainian literature with skillful samples of the poetic word and had continued living romanticism in literature of the last decades of XIX century.

Key words: romanticism, tendencies, motives, images, genre versions, the temporarily spatial, poetics.